İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİYLE DEĞİŞEN ÖRGÜTLENME BİÇİMLERİ: SANAL TOPLULUKLAR

Orhan ÇİFTÇİ

Prof. Dr., İletişim Fakültesi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, KKTC

orhan.ciftci@neu.edu.tr

Remziye ERDEM

Doktora Öğrencisi, Medya ve İletişim Çalışmaları Anabilim Dalı, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, KKTC

Remziye.erdem@batman.edu.tr

Dilan ÇİFTÇİ

Öğretim Görevlisi, İletişim Fakültesi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, KKTC

dilan.ciftci@neu.edu.tr

ÖZ

Modern dünyada iletişim teknolojilerinin kazandığı ivme ve yeni bir sosyal alan haline gelen internet, yaşamın her alanında olduğu gibi, insanların ilişki geliştirme ve iletişim biçimlerini dönüştürdüğü gibi örgütlenme biçimlerini de etkilemekte ve dönüştürmektedir. Yeni iletişim teknolojileri, zaman ve mekân algısını dönüştürmüş, zaman ve mekânı aşan bir iletişim ortamı oluşmasına neden olmuştur. Günümüz dünyasın da toplumsal yaşam içinde ki her türlü örgütlenme faaliyeti, iletişim teknolojileri aracılığıyla sosyal ağlar üzerinden gerçekleşebilmektedir. Geleneksel dönemde fiziksel gerçek mekânlarda bir araya gelip ilişki geliştiren insanlar, günümüzde sosyal ağlarda bir araya gelmektedir. Bu yeni iletişim ortamı, bireyleri zaman ve mekân sınırlılıkların ötesine taşımış ve onlara alternatif bir sosyal alan yaratmıştır. Modern dünyada bireyler günlük hayatlarının neredeyse önemli bir kısmını kitle iletişim araçları ve sosyal ağlarda geçirmeye başlamışlardır. Bütün bu değişimler kişiler arası ilişkilerin ve iletişim düzeninin farklı bir boyut kazanmasını ve yeni örgütlenme biçimlerinin oluşmasına neden olmuştur. Bu yeni örgütlenme biçimlerinden bir tanesi de ağlar üzerinden oluşan “sanal topluluklar”dır.

Anahtar Kelimeler: *İnternet, İletişim Teknolojileri, Topluluk, Sanal Topluluk*

INFORMATION TECHNOLOGIES AND CHANGING ORGANIZATINAL STYLES: VIRTUAL COMMUNITIES

ABSTRACT

The improvements of information technologies at ever increasing speed have created a new social means of communication which is called Internet. In all areas of our life, there is a transition of human relations, life style and socialization. The ways and means of socialization is improving and changing parallel to the innovations in Information Technologies. Nowadays Information Technologies have great impact on the life style and on the communication style also. This new style has created no time and no-place communication. In today's world, in social life all kinds of socialization and organization are realized through the Social Nets and via Information Technologies; whereas in the traditional way of socialization and organizations were made by human contacts at real time and at real places. This new means of communication from time to time took the individuals to virtual world with no time and places and kept them away from all realities and values of human life. Unfortunately in today's modern world almost all individuals spent most of their time by surfing on the internet and on social nets. All these changes have various effects on interpersonal relations and communications and as a result have created new form of organization giving day to virtual communities.

Key Words: *Internet, Information Technologies, Virtual Community*

GİRİŞ

İletişim teknolojilerinde gerçekleşen gelişmeler, iletişim düzenleri üzerinde önemli dönüşüm ve değişimlerin oluşmasına neden olmuştur. Özellikle internet teknolojisi ve yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte bilgi paylaşımı önündeki zaman ve mekân nedeniyle oluşan güçlükler ortadan kalkmış, görsel, işitsel, duyuşsal her türlü bilgi paylaşımı kolaylaşmış ve hız kazanmıştır. İnternet ve buna bağlı olarak gelişen sosyal ağların yaygınlaşması ile bilgi paylaşımı ve iletişim hızlanmış zaman ve mekân algısı değişmiş; Sosyal yaşamın yeniden şekillenmesine ve yorumlanmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler ilişki düzenlerini değiştirirken; oluşturulan sosyal ağlar toplumsal örgütlenmelerin yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Sosyal ağlar, kitlelerle bağlantı kurmak için paylaşımlara olanak tanıyan web tabanlı servis olarak tanımlanmaktadır. Downes'a göre sosyal ağlar ilişkiler seti tarafından bir araya getirilen kişisel bağların birleşimine denilmektedir. Bir sosyal ağ bir grup insanın, kurumun ya da arkadaşlık, çalışma ya da bilgi değişimine ilişkin diğer sosyal ilişkide bulunan gruplar ve uzmanlığı, kaynakları ve bilgiyi paylaşarak, arzu edilen sonuçları başarmak için etkileşimler olarak tanımlanmaktadır. Sosyal ağlar birbiriyle ilgili ya da değişik bilgileri içinde bulunduran değişik etkilerin söz konusu olduğu bir gurubu ifade etmektedir. Sosyal ağ, bilginin ağı üye kişiler arasında paylaşılmasını ve üyeler arasında yayılmasını sağlamaktadır. (http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/yeni_bir_iletisim_ortami_olarak_sosyal_medya Erişim:28.12.1016).

Castells'in 'ağ toplumu' olarak tanımladığı toplumda, "bireyler artık küresel ve yerel olarak örülmüş, birbiriyle bağımlı ağ toplumu içinde yaşamaktadır" (Castells, 2013: 123-133). İnternet, iletişim teknolojileri ve sosyal ağ üçlüsü benzer değerlere sahip bireyleri sanal ortamlarda bir araya gelmelerini sağlamaktadır. Bireyler arası etkileşim ve iletişim biçimlerin farklı bir boyut kazanması, yeni örgütlenme biçimleri oluşturmuş, gerçek hayattaki toplum yapılarının bir benzerinin sosyal ağlar vasıtasıyla kurulmasına neden olmuştur. "Sanal topluluklar" olarak adlandırılan bu yeni yapılanmalar, internet ve iletişim teknolojileri yaygınlaştıkça ve ulaşılabilirliği kolaylaştıkça, toplumun daha geniş bir kısmını kapsar hale gelmektedir. Sosyal ağlarda sanal olarak oluşan bu topluluklar, yeniden adlandırılması gereken yeni ilişkiler ve çözülmesi gereken yeni sorunları da beraberinde getirmektedir. Sosyal ağların oluşumu ile birlikte bireylere küresel düzeyde ve sınırsız sosyal ilişki alternatifleri oluşmuştur. Sosyal ağlar, eğlence, vakit geçirme, bilgilendirmenin yanı sıra önemli sosyal problemlere duyarlılık oluşmasına neden olmakta ve önemli eylemlere neden olabilmektedir. Birçok ülkede, birçok sosyal hareket sosyal ağlar aracılığıyla örgütlenmiştir. Arap Baharı, Londra İsyanları, Wall Street İşgali, Gezi Parkı bireylerin sosyal medya aracılığı ile sistem değiştirebilecek eylemleri gerçekleştirebilmelerine verilebilecek örneklerdir. Bu çalışmada, gerçek bir mekânın zorunlu olmadığı internet ortamında ortaya çıkan sanal toplulukları analiz etmek amaçlanmaktadır. Bu doğrultu da sanal toplulukların nasıl ve ne şekillerde meydana geldikleri ele alınacaktır. Buradan hareketle, modern dünyada sanal toplulukların fonksiyonları üzerinde durulacak, olumlu ve olumsuz yönleri irdelenecektir.

YÖNTEM

Bu çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılacaktır. Kullanılan literatür 1996-2013 yılları arasında yapılmış olan çalışmaları ve temel kitapları içermektedir. Yapılan çalışmada kullanılan literatürlerin zaman zaman kavramsal tartışmaları zaman zaman ise bulguları ele alınarak dile getirilmeye çalışılmıştır. Seçilen dönemsel süreç sanal toplulukların oluşumunun geçirdiği temel değişim ve başkalaşimleri ele alır niteliktedir. Bu çalışmada kullanılan literatür anahtar kelimeler kısmında ortaya konulan 'internet, iletişim teknolojileri, toplum ve sanal topluluklar' kavramları çerçevesinde yapılan araştırmalar sonucunda seçilen çalışmalar ışığında ortaya konmuştur. Bütün bu bilgiler ışığında bu çalışmada fiziksel bir varlığın zorunlu olmadığı internet ortamında ortaya çıkan sanal toplulukları analiz etmek amaçlanmaktadır. Bu bağlamda öncelikle toplum kavramı üzerinde durulan çalışmalara

ağırlık verilmiş, buna bağlı olarak da sanal topluluklar irdeleyen çalışmalar ışığında bir tartışma ortaya konulmuştur. Bu bağlamda çalışmanın son kısmında internet kullanıcılarının nasıl ve hangi şekillerde sanal toplulukları meydana getirdikleri örnek ışığında ele alınmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI VE BULGULAR

Sanal Örgütlenme, Zaman Ve Mekân Ötesi

Yeni iletişim teknolojileri, yeni bir iletişim dönemi başlatmış ve geleneksel insan ilişkileri ve etkileşim düzenini tamamen dönüştürmüştür. Yeni etkileşim düzeni ağlar aracılığıyla, sınırsız, etkileşimli ve merkezsizleşmiş bir yapıya sahiptir. Görsel, işitsel ve bilişsel içerikleri etkileşim ögesini de kapsayacak biçimde birlikte bulunduran yeni iletişim teknolojileri, iletişimin boyutunu ve biçimini değiştirmiş, toplum düzenini derinden etkilemiş ve toplumsal dönüşüme neden olmuştur. Bununla birlikte sözlü ve yazılı kültürden, gerçek mekânlardan gerçekleşen etkileşimden sonra gelen ağlar ve sanal etkileşim sosyal yapıyı da dönüştürmüştür.

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimiyle ortaya çıkan küresel iletişim ağları ile beraber mekân algısı değişmiş, sanal mekân kavramı ortaya çıkmıştır. Castells, yeni iletişim teknolojilerinin aynı zamanda sanallık kültür yaratığını, böylelikle zaman ve mekân algısının da değiştiğini söylemiştir. Yeni iletişim teknolojileri biyolojik zaman ya da saat zamanı sınırlamasını ortadan kaldırarak, zaman dışı zamanı yaratmışlardır (Laughley, 2010: 110). Ağlar üzerinden, insanların bir araya gelip düşüncelerini paylaşmaları, ilişki geliştirmeleri, birçok ortak konuda bir araya gelmesi sanal gerçeklik ya da sanal mekân kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Timisi (2005), sanal mekânı şöyle açıklamaktadır:

Internet üzerinde oluşan mekân, alan olarak tanımlanır. Bilgisayar araçlı iletişimin yaygınlık kazanmasıyla yeni bir gerçeklik düzeyinden söz etmekteyiz. Bugüne kadar mevcut tanımıyla kabul edilen gerçeğe alternatif olarak sunulan bu düzey ‘sanal’ ön ekiyle birleşerek yaratılmış, yapay ve benzeşim alanı olarak mevcut toplumsal pratiklerin ötesinde ya da üzerinde bir gerçekliği tanımlamaktadır. Bu her iki alanın birbirine değmeyen paralel dünyalar olduğu varsayılmaktadır. Sanal gerçekliği tasarlanan deneyimler alanı olarak kabul ettiğimizde gerçekle olan iç içeliği de açık hale gelir. İnternet sayesinde artık, durum ve davranışlar fiziksel mekânla belirlenmemektedir. Fiziksel olarak yalnız olmak, sosyal olarak yalnız olmakla eş anlamlı değildir. Elektronik kamusal mekânların bir kamusalılığı içermesi kullanıcıların aynı zaman dilimi içinde aynı elektronik ortamda olmalarını gerektirmektedir. İletişim bu mekânlarda bir diğeriyle kurulduğu andan itibaren başlar, sanal mekân bir kamusal alan olduğu kadar bir özel alandır. Elektronik posta ya da chat aracılığıyla iki kullanıcının tartıştığı ya da en mahrem ilişkilerini paylaştığı, ya da pek çok kullanıcının bir araya geldiği alandır. (Timisi, 2005: 89).

Bu mekânlarda insanlar, bedenlerini geride bırakarak, mekânları aşarak yeni bir iletişim şeklinde bulunmaktadır J.V. Dijk ilişkilerin yüz yüze iletişim yerine sosyal ağlar üzerinden gerçekleşeceği yeni bir toplum modelinin oluşacağını ve bu toplum modeline hazır olunması gerektiğini belirtmiştir. Yani modern toplum, sosyal ağlar aracılığı ile yeniden bir yapısal değişim süreci yaşayacaktır. (Akbiyık & Öztürk, 2012 <http://www.iletisimvediplomasi.com/yeni-medya-caginda-donusen-toplumsal-hareketler-ve-dijital-aktivizm-hareketleri/> Erişim:14.12.2016)

Sosyal ağlar üzerinden bireyler ve toplumlar arasında zamanı ve mekânı aşarak gerçekleşen ilişkiler, sanal bir kültür ortamını da beraberinde getirmiştir. Farklı yaşam koşullarında ve kültürlerde yaşayan sosyal ağ kullanıcıları, sanal iletişimle oluşan sanal kültürde yakınlaşmakta bu da yeni bir kültürel oluşuma neden olmaktadır. Sosyal ağların kullanımı ile birlikte, bireyleri çok farklı ve çeşitli gruplarla etkileşime geçme şansı arttırmaktadır. Katılımın küresel boyuta ulaşmasıyla, örgütlenmenin yapısını

oluşturan özellikler de değişmektedir. İnternet, toplumsal değişim süreciyle birlikte yeni toplumsal ilişki türleri de yaratmaktadır. Sanal topluluk olgusu bu oluşumlardan biridir. Yeni iletişim teknolojileri ile birlikte ve zaman ve mekân algıları dönüşüme uğramış, coğrafi ve kültürel boyutu aşarak sınırları özgürleşmiştir. Sanal toplum için fiziksel mekân yoktur, mekânın yerini sınırsız sanal mekân almıştır. Sanal toplumlarda haberleşme ve bilgi paylaşımı son derece hızlı ve kayıpsızdır (Boz, 2000: 28). Sanal mekânda birey, fiziksel sınırlamalardan sıyrılmıştır. İnternet ve sosyal ağlar kendi zamanını ve mekânını özgürce oluşturan bir alandır.

Bireylerin geleneksel iletişim biçimlerini terk ederek; internet üzerinden iletişim kurmaya başlamaları toplumsal yabancılaşma ve yalnızlaşmaya neden olmuştur. Sosyal iletişimin yaygınlaşması bireylere yüz yüze iletişim kurmalarına yeterli zaman bırakmamaktadır. İletişim teknolojileri ve ulaşım araçlarının gelişmesiyle küreselleşmenin önündeki engellerin ortadan kalktığını söyleyebiliriz. Bu durum zaman sıkışmasına neden olurken; bireylerin çevreleriyle kurdukları iletişim teknolojik bir iletişim biçimine dönüşmüştür. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte; alışkanlıklar, duygular ve düşünceler değişerek; sanal yaşam, sanal davranış ve sanal kültür olarak adlandırılan kavramlar ortaya çıkmıştır. Sosyal yaşamda meydana gelen bu değişimler bireyleri yalnızlığa sürüklemiştir.

Günümüze sosyal paylaşım ağları, yaşantımızın vazgeçilmez bir parçası olarak yer almaktadır. Böylece sosyal paylaşım ağları insanlara zaman ve mekândan bağımsız iletişim kurma olanağı tanıyarak sanal ortamlarda bir araya gelmelerine olanak tanımaktadır.

İnternet ortamında oluşan en önemli gruplardan birisi de çok farklı tartışmaların yapıldığı tartışma topluluklarıdır. Tartışma gruplarının üyelerini topluluğa sağladıkları katkı bakımından açıktakiler ve gizlenenler olarak gruplandırabiliriz (Oklesen,1998:276).Açıktakiler (Posters) tartışmaya katkıda bulunanlar gizlenenler (Lurkers) ise tartışmalara katılmaksızın izlemeyi tercih edenlerdir. Açıktakiler gruba sıkı sıkıya bağlı iken gizlenenler ise açıktakiler tarafından oluşturulmuş topluluk ruhuna göre davranırlar.

İnternet ortamları insanlara bir araya gelerek yeni eğlence dünyaları keşfetmelerini de sağlamaktadır. Bu ortamların ayırt edici bir özelliği üyelerine kendilerini başka kişilikleri sokarak farklı deneyimler yaşama olanağı tanıyarak olmasıdır. Bu amaçla bazen üyeler etkileşimli olarak oyunlar oynamakta bazen de spor amaçlı olarak oluşturulmuş kendi takımlarını kurabilmekte ve diğer üyelerin takımlarıyla yarışabilmektedirler (Hagel &Armstrong,1997). Bir diğer nokta da insanların doğasında başkalarıyla bir araya gelmek ve onlarla ilişki kurmak vardır. Özellikle başkalarıyla duygularını paylaşma gereksinimi duyulduğu dönemlerde ilişki kurma isteği çok daha yoğun olarak kendini hissettirir. Bu gibi durumlarda ise daha derin ve kişisel ilişkiler kurulmaktadır. Bu şekil de oluşturulan toplulukları ilişki toplulukları olarak nitelemek mümkündür.

Sanal Topluluklar

Her toplumsal dönüşüm sürecinde sosyal yapılarda köklü değişimler oluşmakta, bu süreçlerle birlikte, algılar ve yaşam biçimleri de dönüşmektedir. Elektronik iletişim araçlarının gelişmesi ve internetin kullanımıyla birlikte toplumsal ilişkileri de içeren yeni iletişim düzenleri oluşmuştur. Toplumsal eylemler coğrafi ve zamansal sınırları aşarak, yeni ve sonsuz uzunluktaki zaman mekân algısı çerçevesinde yeniden yapılanmıştır. Sosyal ağlar kitlesel bir iletişimi gerçekleştirmeyi hızlandırma ve kolaylaştırma özelliğine sahiptir. Sosyal ağlar, kişiler arası iletilen, çok sayıda kişiye ulaşma, bilgiyi geniş kitlelere ulaştırma ve sayısız ağlara bağlanma imkanı ile mesajları işleyen iletişim araçlarıdır(Catells, 2013:21).

Sosyal ağlarda, içeriğin üretilmesi ve paylaşılması, aynı zamanda paylaşılan içeriklerin iletişim ağlarından alınması kişilerin seçimine bağlıdır. Ağlar arasında paylaşılan içeriklerin gücü elinde bulunduranların (iktidarlar, şirketler) tarafından kontrol edilmesi güçtür. Bundan dolayı, bireyler sosyal ağlar aracılığıyla oluşan sanal ortamda, ortak yaşantılar çerçevesinde örgütlenebilmektedirler. Sosyal ağların hızlı bir şekilde her türlü formattaki içeriği zamandan ve mekândan bağımsız iletme

özelliğine sahip olması nedeniyle, örgütlenme süreçlerini hızlandırmaktadır. İnsanlar sosyal ağlar ve yeni iletişim teknolojileri aracılığı ile zamana ve mekâna bağlı kalmadan örgütlenebilmektedir.

Günümüzde internet, insanların yer ve zaman sınırlamalarına bağlı kalmaksızın bir araya gelmelerini sağlamaktadır. Bu birliktelik fiziksel ortamdakinden daha farklı olarak, sanal bir biçimde ve birbirlerine ağlarla bağlı olan bilgisayarlar aracılığıyla gerçekleşmektedir.

İnsanların sahip oldukları ortak noktalar sanal ortamlarda bir araya gelmelerini sağlamaktadır. Kişilerin internet aracılığıyla bir araya gelerek oluşturdukları sanal topluluklar (virtual communities) işletmeler açısından da kendine özgü kuralları olan yeni pazarlar oluşturmaktadır. Bu açıdan sanal topluluklar pazarlamacılar için yeni pazar fırsatlarını ortaya çıkarmaktadır.

Sanal topluluklar internet ortamında yeterli sayıda kişinin bir araya gelmesiyle oluşan kişisel ilişki ağlarıdır. Bu sanal topluluk üyeleri gerçek anlamda bir araya gelmedikleri için, bu gruplara topluluk denilip denilemeyeceği tartışması devam etmektedir.

Rheingold sanal toplulukları “yeterli sayıda bireyin internet aracılığıyla, sanal dünya da insani duygulara dayalı kişisel ilişki ağları oluşturmak üzere, yeterli sürelerde devam ettirdikleri halka açık tartışmalarıdır” şeklinde tanımlamıştır (Rheingold, 2005). Ortak bir ilgi alanı nedeniyle bir araya gelen bu kişilerin pek çoğu gerçek kimliklerini açıklamamaktadırlar. Sanal topluluk üyelerinin kimliklerinin bilinmemesi üyelerin profilinin net olarak belirlenmemesine yol açabilir.

Sanal ortamlardaki etkileşimin ne derece de sosyal olduğu tartışmaları ise bu ortamda anlamlı sosyal ilişkilerin de ortaya çıkmakta olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Sanal toplulukların genellikle çevrimiçi gruplar olduğunu unutmamak gerekir. Bu grupların üyeleri de belirli ortak kuralları ve uygulamaları paylaşırlar. Ayrıca belirli ahlaki standartların oluşmasını ve sürmesini de aktif olarak sağlarlar.

Sanal ortamda bulunanlar başlangıçta sadece karşılıklı bilgi değişimi amacıyla bir araya geldikleri halde daha sonra işlemlerin ticari bir anlam kazandığı görülür. Bu da pazarlamacılar için yeni fırsatlar yaratır. Bu noktaya gelmesinin gecikme nedeni olarak teknolojik yapının başlangıçta buna olanak tanınamaması ve internet kullanan insanların sınırlı sayıda olması gösterilebilir. Belirli mal ve hizmetlere gerek duyan kişilerin sanal ortamda da çoğalması ve ortak gereksinimleri etrafında bir araya gelmeleri ile alışverişler ortaya çıkmaya başlamıştır.

İnternet aracılığı ile bir araya gelebilen insanların oluşturduğu sanal topluluklar hiç şüphesiz kendine özgü kuralları olan sosyal gruplardır. Bu grupların oluşturduğu zeminin siber uzay olması toplulukta yer almanın ve topluluğu yönetmenin kurallarının da farklı olmasını gerektirmektedir. Sanal topluluklar, insanlara benzer deneyimleri yaşayan diğer insanlarla sanal ortamda bir araya gelme fırsatı verir. Bu yolla yer ve zaman kısıtlamalarını da aşarak anlamlı kişisel ilişkiler kurmak olanaklı hale gelmektedir. Şeker hastalarının bir araya gelmelerini sağlayan sanal bir topluluğun oluşması örnek gösterilebilir. Böylece aynı acıları yaşayan insanların bir araya gelmeleri hastalıklarıyla ilgili bilgi alışverişinde bulunmaları mümkün olmaktadır (Hagel & Armstrong, 1997).

Gün geçtikçe sayıları hızla artan sanal toplulukların özellikle pazarlamacılara sunduğu olanaklardan yararlanabilmek ve piyasada rekabet üstünlüğünü yakalayabilmek için geleneksel pazarlama stratejileri ile birlikte sanal ortam da etkili olabilecek yeni stratejilerin geliştirilmesi kaçınılmazdır. Böylelikle sosyal hayattaki ilişki tarzları yeni mekânlara taşınmaktadır. Bu yeni sanal mekânda ortak duygu, düşünce ve inançlar etrafında buluşan insanlar bir kolektif yapı oluşturmaktadırlar. Oluşan bu yeni toplumsal yapıları, geleneksel kavramlarla açıklamaya çalışmak yetersiz kalmaktadır. Literatür de topluluk kavramı, topluluğun üyelerinin ortak paylaşımlarına, özellikle de ortak bir aidiyet duygusuna dayanan, inşa edilmiş bir toplumsal ilişkiler bütününe karşılık gelmektedir. Topluluk sınırları belirsiz bir alandaki kapsamlı dayanışma ilişkilerini anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Sosyoloji disiplini

açısından topluluk kavramının kapsamı, tartışmalara sürekli konu olmuştur (Marshall, 1999:90; Yelken, 1999:87).Topluluk üzerine tartışmalar sosyoloji biliminin en kapsamlı alanını oluşturmaktadır.

Sınırları ve içeriği üzerinde ki tartışmaların çok yönlülüğüne rağmen tam bir netlik sağlanmamış bir kavram olan topluluk, kurulan, inşa edilen, hareket halinde olan bir oluşumdur. Bu hareketlilik topluluğun günümüz yaşamında da dönüşerek varlığını sürdürmesini sağlamıştır. İnternet üzerinden iletişim teknolojileri aracılığı ile sosyal ağlar çerçevesinde kurulan birliklerin, ilişkilerin, topluluğun tanımlanmasının temel unsuru olan yüz yüze ilişkiler özelliğini içermediği görülmekte ve bu durum çelişki yaratmaktadır. Bu nedenle söz konusu çelişkiyi azaltmak, tanımlama eksikliklerini en aza indirmek için, internet üzerinden oluşturulan birliklere “sanal” kavramı eklenmektedir.

Sanal topluluk kavramı ilk kez Rheingold tarafından kullanılmıştır. İnternet’in mekânsal olarak bölünmüş bireyleri bir araya getirerek yeni toplum yapıları oluşturduğu ileri sürmüştür. Sanal topluluk kavramı, İnternet üzerinde belirli ilgi alanları ve amaçlar için örgütlenen tüm haberleşme, tartışma gruplarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu durumda sanal topluluk kavramı, 19. Yüzyılda Tönnies ve Weber’in bireylerin mesafelerle birbirinden uzaklaştığı toplum ile üyelerin aynı mekânı paylaştıkları topluluk ayrımına benzemektedir (Şener, 2006: 88).

Rheingold, sanal toplulukları, yeterli sayıda insanın, insani duygularla, siber alanda kişilerarası ilişkiler kurmak üzere kamusal tartışmalara yeterince uzun bir süre (elektronik ortamda) katılmasıyla Ağ’da oluşan toplumsal kümelenmeler olarak tanımlamaktadır. (Robins, 1999: 143).

Sanal topluluklar Dijk’e göre, gerçek ortamda bir araya gelmelerine imkân bulunmayan bireylerin, zamandan ve mekandan bağımsız olarak internet ortamında oluşan sosyal örgütlenmelerdir. W. Hesse göre ise, iletişim teknolojileri aracılığı ile coğrafi sınırlılıkları aşan topluluklardır. Wellman, sanal toplulukları; internet uygulamaları sonucu ortaya çıkan, aidiyet hissi sağlayan sosyal ağlar olarak tanımlayarak, toplum yapısının yerini sosyal ağlara bıraktığını söylemiştir. (Haberli, 2012. <https://www.academia.edu> erişim:09.12.2016).

Doğal bir birlik olarak topluluk, bireylerarası birleştirici, ortaklaştırıcı unsurların güçlü ve önemli olduğu bir gruptur. Sanal örgütlenmeler ne kadar güçlü ve sıkı görünürlerse görünsünler, yüz yüze ilişkilerde olduğu gibi sıkı bir ağla oluşmadığından, gerçeklikle ilişkileri kırılgan ve zayıftır. Bu nedenle toplulukların devamlılığı inanç ve duygularla ilgi vurgu ve çağrılarla sağlanabilmektedir. Rheingold’a göre sanal topluluklardaki yapısal oluşum çıkar ortaklığı, ortak bilinç ve grup düşüncesi deneyimi gibi özellikleri taşımaktadır. Sanal topluluk yapısında da birlik, bütünlük ve karşılıklılık önemli unsurlardır (Robins, 1999:162-163).

Yapılan bütün tanımların ortak noktası; sanal örgütlenme biçiminin, zaman ve mekânı aşarak internet ve iletişim teknolojileri aracılığıyla sanal mekânlar içerisinde oluştuğudur. Sanal topluluklar alışılmış toplulukların ötesinde farklı beklentiler, farklı düzeydeki ilişkileri ve yepyeni bir sosyalleşme sürecini beraberinde getirmiştir. Teknolojik dünyada, topluluk kavramı, ortak mekânı paylaşan bireyler topluluğu özelliğini kaybederek; sanal ortamlar aracılığıyla ortak değer ve ilgi alanı etrafında bir araya gelen sanal toplulukları ifade etmeye başlamıştır. Küresel koşullarda bireyin yakınlık-uzaklık algısı da değişmiştir. İletişim teknolojileri aracılığıyla iletişime geçilen kişi, aynı evi paylaştığımızdan daha yakın gelebilir İnternetle birlikte oluşan sanal mekânda artık, burası orası, iç dış, yakın uzak gibi ayrımların pek bir anlamı kalmamıştır.

Ağlar üzerinden oluşan topluluklar, oluşum özellikleri açısından iki türlü gerçekleşmektedir; birincisi, gerçek hayatta birbirlerini tanımayan, sanal ortamda bir araya gelerek oluşturdukları topluluklardır. Ortak ilgi alanları, ortak değerler (din, inanç) etrafında biraya gelen kullanıcılar bunlara örnek

gösterilebilir. İkincisi ise, geleneksel toplulukların uzantısı durumunda olan, hem fiziksel hem de sanal ortamda bir araya gelen, her iki alanı da kullanan topluluklardır.

Ağlar üzerinden gerçekleşen her sosyal örgütlenme sanal topluluk olarak tanımlanamaz. Dawson'a göre Sanal ortamda oluşan örgütlenmeleri sanal topluluğun özelliği taşıması için bazı koşulları taşıması gerekmektedir. Bunlar;

- Üyeler arasında etkileşimin olması ve bu etkileşimin devamlı olması
- Üyelerin sabit bir kullanıcı adının olması
- Üyeler üzerinde sosyal kontrolün bulunması
- Paylaşılan aktivitelerin topluluğun oluşum amacına uyumluluk göstermesi
- Paylaşılan aktivitelerin bütün üyeler açık olması ve üyelerinin katılımın sağlanması (Haberli, 2012. <https://www.academia.edu> erişim:09.12.2016).

Bozkurt sanal toplulukların Tönnies'in tanımladığı topluluktan farklı olduğunu söyler. "Aralarında aidiyet duygusu bağlamında bir benzerlik olsa bile, Tönnies'in topluluğu, büyük ölçüde topluluk dışından gelen tehdit karşısında, zorunlulukların yarattığı (ötekine karşı) bir ittifak olmasına karşılık, sanal topluluklar ise, daha ziyade, ötekisiz bir şekilde, ilgi alanlarına göre bir araya gelmedir." (Bozkurt, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5433/sanal-cemaatler#>.Erişim:11.12.2016) Yani sanal topluluğu oluşturan üyelerini bir arada tutan daha çok benzer ilgi alanlarıdır.

Sanal topluluklarda geleneksel toplumlarda olduğu gibi, coğrafi/fiziki bir mekândan bahsetmek mümkündür. Rheingold'un da belirttiği şekilde insanlar, gerçek hayatta gerçekleştirdiği bütün eylemleri sanal topluluklarda yapmaktadırlar; eğlenme, tartışma, ticaret yaparlar, duygusal ilişkileri paylaşırlar, âşık olurlar, arkadaşlık geliştirirler, ayrılırlar. Sanal topluluklarda insanlar bedenlerinden bağımsız gerçek hayatta ki bütün eylemlerini gerçekleştirirler. Çünkü sanal dünyada bedensel temas yoktur, bunun dışında çok şey mümkündür. Birçok insan için, sanal dünyanın çeşitliliği ve kültürel zenginliği çekici olmaya devam etmektedir (Bozkurt,1999 <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5433/sanal-cemaatler> 11.12.2016).İnsanlar, gerçek yaşamda yaşadıkları birçok yaşantıyı, alışkanlıklarını, istek ve arzularını, duygu ve düşüncelerini sanal ortamlarda da gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan ise ait oldukları geleneksel topluluklar içerisinde edindikleri görüş, düşünce ve değer yargılarını sanal ortama taşıyarak, kendilerine benzer kişilerle ortak bir sanal mekân çerçevesinde bir araya gelerek paylaşımları ile aidiyet duygularını pekiştirmekte ve kendi sanal topluluklarını oluşturmaktadırlar.

Sanal toplulukları olumlu değerlendirenlerin yanı sıra eleştirel yaklaşanlar da vardır. Eleştirel bakış açısına göre sanal topluluklarda gerçekleşen ilişkiler, samimiyetten uzak ve sahtedir. Onlara göre, bu tarz ilişkilerin yaygınlaşması, insanların gerçek ilişkilerle bağıni zayıflatır, ilişkilerine zarar verir, yoksullaştırır. Burada topluluk üyelerinin dünyası, küçülme ve içe dönme tehlikesi ile karşı karşıya kalmakta ve yabancılaşmayı artırmaktadır(Aksoy, 1996: 166). Sanal topluluklar gerçek yaşamdan zaman çalmaktadır. Yüz yüze ve gerçek ortamda oluşan etkileşimin sağladığı duygular, sanal topluluklarda yaşanmamaktadır, topluluğun bireye karşı sorumluluk duygusu zayıftır. Bu topluluklarda güvenirlilik sorunu vardır. Sanal topluluklarda özellikle bölgesel ve fiziksel engeller ortadan kalktığı için hızlı sosyalleşme yaşanırken, bir taraftan da yüz yüze samimi ilişkiler ortadan kalktığı için asosyalleşme görülebilmektedir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen, sanal ortamda iletişim, insanların yüz yüze iletişimin neden olduğu, toplumsal baskılardan uzaklaşmasını sağlamakta ve toplumsal baskının hissedilmediği bir ortamda daha rahat kendini ifade etme imkânı sunmaktadır. Ayrıca geleneksel topluluklardaki hiyerarşi, büyük ölçüde sanal topluluklarda görülmemektedir. Farklı gelir ya da eğitim düzeyine ve sınıflara ait kişiler sanal ortamı aynı özgürlükle kullanabilmektedir. (Bozkurt, 1999: <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5433/sanal-cemaatler#> Erişim:11.12.2016).

Topluluğun oluşumunda önemli bir unsur olan ortak bir dile sahip olma koşulu, sanal ortamında önemini yitirmiştir. Farklı dillerden çeviri yapan web uygulamaları sayesinde, aynı dili konuşmayan farklı coğrafyalardan, farklı ırklardan insanlar herhangi bir sanal topluluk etrafında birleşebilmektedirler. İnternetin sağladığı iletişim ortamı, normal koşullarda bir araya gelmeleri mümkün olmayan kişilerin sanal ortamda bir araya gelmelerine imkân sağlamıştır. Böylece insanlar ve toplumlar küresel ölçekte ilişki gerçekleştirme olanağı bulmuşlardır. Sanal topluluklar, alternatif yeni sosyalleşme alanları yaratmıştır. Bu durum değişen dünyanın bir yansımasıdır. Sanal topluluklar sürekli ve yinelenen yapılar oluşturduğundan, yenedünyada onlar da gerçekliklerini kabul ettirmiş ve yerlerini almışlardır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Topluluk kavramı, topluluğun üyelerinin bir ortak paydalarına topluluk, sınırları net olmayan belirlenmemiş bir alandaki kapsamlı dayanışma ilişkilerini anlatmak üzere kullanılan bir kavramdır. Topluluk kavramı tartışmaları sosyolojinin en kapsamlı alanını oluşturmaktadır. Topluluk duygusunun kaybedilmesi topluluk teorisinin kurucusu sayılan Tönnies'in çalışmalarının da merkezinde olmuştur. Bu çerçevede sanal topluluk kavramı da topluluk kavramı için geçerli olmuş tartışmalardan bağımsız değildir. Sanal toplulukla ilgili açıklama ve tanımlamalarda üzerinde durulan önemli noktaların topluluk kavramından hareketle elde edildiği görülmektedir.

Sosyal paylaşım ağlarının yaşamımızın her alanına girmesi kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Hemen hemen her türlü işlemin çevrim içi olarak gerçekleştirilmesi zamandan tasarruf sağlarken, bu durum bireyler üzerinde bir takım olumsuz etkilerde meydana getirmektedir.

İnsanlar artık alışveriş, banka işlemleri, eğitim, sağlık ve randevu alma gibi akla gelebilecek her türlü işlemlerini çevrimiçi ortamlar aracılığıyla oturdukları yerden gerçekleştirme fırsatına sahiptirler. Bunun sonucunda da insanların yüz yüze iletişim kurmak yerine sosyal medya ve iletişim teknolojileriyle aracılanmış bir iletişim biçimini tercih etmeleri farklı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bireylerin yalnızlaşması ve yabancılaşması bunlardan bazılarıdır.

İletişim teknolojilerindeki yaşanan bu hızlı değişimler yaşamımızın her alanında önemli değişmelerin yaşanmasına da sebep olmaktadır. Özellikle bireyin çevresiyle kurduğu iletişimin yeni iletişim teknolojileriyle aracılanmış bir hal almasıyla birlikte bireylerin sosyalleşme biçimlerinde köklü değişimler meydana getirmiştir.

İletişim ve bilgi paylaşımı olarak ortaya çıkan internetin ilk kullanımından bu yana sosyal amaçlarla kullanıldığı, bireylere zaman ve mekândan bağımsız fiziksel varlığının zorunlu olmadığı sosyal bir iletişim alanı sunduğu görülmektedir. Bu durum bireyler için yeni örgütlenme alanları ortaya çıkarmış, sanal topluluklar bu şekilde oluşmuşlardır.

Sosyal paylaşım ağlarının etkileşimli yapısı ve mobil iletişim teknolojilerinin zamana ve mekana bağlı kalmaksızın iletişime olanak sağlaması; bireyin yalnız hissetmeyeceği ve ilişkilerini güçlendireceği yeni ortamlara girmesine olanak sağlamaktadır. Ancak dijital ortamların gerçekten uzak yapıları nedeniyle, sanılanın aksine insanları ekranlara ve teknolojiye bağımlı hale getirmektedir. Bu süreçte kuşkusuz yeni iletişim teknolojilerinin ve internetin kullanım amaçları ve kullanım sıklığı bireylerin sosyal hayatlarını ne yönde belirleyeceği konusunda belirleyici olacaktır. B çalışmanın sanal topluluklar konusunda teorik bir alt yapıya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İnternet geliştiği ilk dönemlerinden bu yana sosyal ağlar oluşturmuş ve bu ağlar sosyal amaçlarla kullanılmış, bireylere zamanı ve mekânı aşan, fiziksel birlikteliğin gerekmediği sosyal bir iletişim alanı sağlamıştır. İnternet ağları sosyal yapının dönüşmesine yeni iletişim biçimleri ve yeni örgütlenme alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Bu dönüşüm topluluk yapılarında da değişikliğe neden olmuştur. İnternetin ve sosyal ağların sağladığı olanaklar sonucunda sanal topluluklar oluşmuş ve milyonlarca insanın ortak değer, inanç ve düşüncelerini paylaşmalarına imkân sağlamıştır. Gerçek

bir fiziksel yakınlığın olmadığı bu yeni ilişki ve örgütlenme biçimleri kültür de dönüştürmekte ve yeni sanal kültürler oluşturmaktadırlar. Oluşan yeni kültürün sınırlarını ve içeriğini de sanal topluluk üyeleri belirlemektedir. Üyeleri için sanal topluluklar gerçek dünyadaki sosyal topluluklardan farkı olmayan bir örgütlenmedir. (Kılıçbay & Bimark, 2004:116).

Sanal gerçekliğin, içinde yaşadığımız dünyaya alternatif bir dünya oluşturabileceği fikri kimilerince kabul görmektedir. İnternet ve sosyal ağlar yeni topluluk biçimlerinin gelişmesi için bir zemin olarak görülmektedir. “Sanal topluluklar, toplum arayan insanların karşılaştıkları gerçek koşullara yapılan esnek canlı ve pratik uyarlamaları temsil eder. Sanal topluluklar, toplumsallık dürtüsüne, kentlerin coğrafi ve kültürel gerçeklikleri nedeniyle sık sık kesintiye uğrayan bu dürtüye, karşılık gelen yenilikçi çözümler yelpazesinin bir parçasıdır. Bu bağlamda elektronik sanal topluluklar hayatta kalmak için geliştirilen karmaşık ve becerikli stratejilerdir” (Robins, 1999: 160).

KAYNAKÇA

- AKBIYIK, N. ÖZTÜRK, M. (2012), *Sivil Toplum ve Medya Perspektifinde “Arap, Baharı” ve “Wall Street”i İşgal Et” Eylemleri*, <http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/1427/file/NihatAkbiyikMusaOztUrk.pdf>
- AKSOY, A. (1996/1), “İnternet ve Demokrasi”, *Diyalog*, Sayı: 1 (1996/1), s. 159-170.
- BİNARK, M. KILIÇBAY B. (2005), *İnternet Toplum*, Ankara, Kültür Epos Yayınları.
- BOZ, F. (2000), *İnternet ve Demokrasi*, , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BOZKURT, V. (1999), “Yıkıcı Gemeinshaft’tan “Öteki” siz Post Modern Kabilelere Sanal Cemaatler”, *Birikim*, Kasım, sayı 27 İstanbul. <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5433/sanal-cemaatler#.WGQLlXhDIU> Erişim: 11.12.2016.
- BYRON, J., F. (1999), “Internet Discussions as a Source for Consumer Product Customer Involvement and Quality Information: an Exploratory Study” *Journal of Operational Management*.
- CASTELLS, M. (2013), *Ağ Toplumunun Yükselişi*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- HABERLİ, M. (2012), *Yeni Bir Örgütlenme Biçimi Olarak Sanal Cemaatler* https://www.academia.edu/10228492/Yeni_Bir_Örgütlenme_Biçimi_Olarak_Sanal_Cemaatler_İnsan.
- HAGEL, J. , AMSTRONG, A., G. (1997), *Net Gain*, Harvard Business School Pres: Boston.
- LAUGHLEY, D. (2010), *Medya Çalışmaları*, Ali Toprak (çev.). İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- MARCHALL, G. (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- OKLESHEN, C., Grossbart, S. (1998). “Usenet Group, Virtual Community and Consumer Behavior”. *Advances in Consumer Research* (25).
- RHEINGOLD, H. (2005). “The Virtual Community”. <http://www.rheingold.com>
- ROBINS, K. (1999), *İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası*. (Çev. Nurçay Türkoğlu), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- ŞENER, G. (2006), *Küresel Kapitalizmin Yeni Kamusal Alanı Olarak İnternet: Yeni Toplumsal Hareketlerin İnterneti Kullanımı*, İstanbul, (Basılmamış Doktora Tezi).
- TİMİŞİ, N. (2005) “Sanallığın Gerçekliği: İnternetin Kimlik ve Topluluk Alanlarına Girişi, *İnternet Toplum Kültür*, (Der. Mutlu Binark, Barış Kılıçbay), Ankara, Epos Yayınları.
- YELKEN, R. (1999), *Cemaatin Dönüşümü Geç Modern Dönemde Cemaat Sosyolojisi*, Ankara, Vadi Yayınları. (http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/yeni_bir_iletisim_ortami_olarak_sosyal_medya Erişim: 28.12.1016)